

Instytut Pamięci Narodowej - Gdańsk

<https://gdansk.ipn.gov.pl/pl2/aktualnosci/138002,163-lata-temu-urodzil-sie-Antoni-Julian-Nowowiejski-arcybiskup-blogoslawiony-Kos.html>
2023-09-23, 07:06

163 lata temu urodził się Antoni Julian Nowowiejski - arcybiskup, błogosławiony Kościoła katolickiego, męczennik, patron miasta Działdowa

Hierarcha 8 marca 1941 r. trafił do utajonego ośrodka zagłady Soldau. Niemcy stosowali wobec niego wymyślne tortury, których celem było wyrzeczenie się wiary. Zabiegi te nie powiodły się.

Antoni Julian Nowowiejski (1858-1941) przyjął święcenia kapłańskie w 1881 r. Sakrę biskupa płockiego otrzymał w 1908 r. Posługę pasterską w historycznej stolicy Mazowsza sprawował nieprzerwanie do swojej śmierci. W latach 1918-1919 był sekretarzem generalnym polskiego Episkopatu. Arcybiskup Nowowiejski był autorem prac z zakresu historii, liturgii oraz komparatystyki kościelnej.

28 lutego 1940 r. abp Nowowiejski oraz bp sufragan Leon Wetmański zostali aresztowani przez gestapo, a następnie wywiezieni do Słupna. Po roku internowania obaj zwierzchnicy kurii płockiej 8 marca 1941 r. zostali przetransportowani do utajonego ośrodka zagłady Soldau.

Oprawcy stosowali wobec abp. Nowowiejskiego wymyślne tortury, których celem było wyrzeczenie się wiary (zmuszano go m.in. do sprofanowania krzyża). Zabiegi te nie powiodły się – nestor polskiego Episkopatu do końca swych dni zachował godną postawę, również wobec swoich katów.

„Każde wyjście na plac, także do ubikacji, było dla księży drogą przez mękę. Niemcy cały czas ich bili po głowach, po plecach. Zwykle na końcu czołgał się arcybiskup Nowowiejski, bo był bardzo schorowany” – wspominała Halina Rogozińska, więźniarka Soldau.

„Codziennie na (...) placu widziałem abp. Juliana Nowowiejskiego i sufragana Leona Wetmańskiego, strzeżonych przez esesmanów. Nad nimi najpotworniej pastwili się (...). Widziałem, jak sędziwy arcybiskup padał pod razami oprawców” – zapamiętał ks. Henryk Biłkoźwicz,

więzień Soldau.

Męczeńską śmierć poniósł prawdopodobnie 28 maja lub 20 czerwca 1941 r., w wieku 83 lat. Według niepotwierdzonych relacji został zamęczony w obozie lub rozstrzelany, najpewniej w lesie białuckim, lasku Zwierskiego lub na Górze Komornickiej. Do dziś nie udało się ustalić miejsca jego pochówku.

Jesteśmy świadkami powrotu do pogaństwa, mniejsza jak się ono dziś nazywa, czy obojętnością religijną, czy komunizmem, czy nową religią niemiecką „krwi i rasy”.

abp Antoni Julian Nowowiejski, komentarz do encykliki papieża Piusa XI *Mit brennender Sorge* z 1937 r.

Biskupi są w rzeczywistości pierwszymi i największymi [...] zbrodniarzami, którzy muszą [...] zostać unieszkodliwieni. Dlatego prosimy [gestapo], aby [...] usunęło na zawsze z Płocka wysoce upolitycznionych i kościelnie zamaskowanych zbrodniarzy: Antoniego Juliana Nowowiejskiego i Leona Wetmańskiego.

z pisma volksdeutschów płockich do szefa gestapo w Ciechanowie, 20 lutego 1940 r.

W Wielki Piątek, 11 kwietnia 1941 r., podczas przechadzki Arcybiskup [...] upadł, uderzony batem przez esesmana. [...] Podbiegli esesmani, [...] kilka razy kopnęli [...], zdarli mu z głowy czapkę, unurzali ją w błocie i włożyli mu na głowę [...]. Miał odwagę powracających do cel błogosławić.

ks. Wacław Jezusek, *Męczeński koniec arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, biskupa płockiego (1858–1941)*, Płock 2018, s. 34–35

Każde wyjście na plac, także do ubikacji, było dla księży drogą przez mękę. Niemcy cały czas ich bili po głowach, po plecach. Zwykle na końcu czuł się arcybiskup Nowowiejski, bo był bardzo schorowany [...].

Halina Rogozińska, więźniarka Soldau, notacja IPN z 2019 r.

Codziennie na [...] placu widziałem abp. Juliana Nowowiejskiego i sufragana Leona Wetmańskiego, strzeżonych przez esesmanów. Nad nimi najpotworniej pastwili się [...]. Widziałem, jak sędziwy arcybiskup padał pod razami oprawców.

ks. Henryk Biłkiewicz, więzień Soldau

Antoni Julian Nowowiejski, metropolita płocki od 1908 r. W 1930 r. w uznaniu dla jego osiągnięć papież Pius XI przyznał mu tytuł arcybiskupa ad personam. Fotografia z 1921 r. (NAC)

(informacje i zdjęcie pochodzą z wystawy IPN „Soldau – utajony ośrodek zagłady. Niemieckie obozy w Działdowie w latach II wojny światowej”)

Instytut Pamięci Narodowej poprzez liczne wydarzenia upamiętnia postać abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego. Prezentujemy wybrane inicjatywy:

[Przejazd rowerowy śladami wojennej historii Działdowa oraz odsłonięcie tablicy informacyjnej przygotowanej przez Oddziałowe Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN w Gdańsku – 8 września 2019;](#)

[Ogólnopolska premiera wystawy IPN „Soldau – utajony ośrodek zagłady.](#)

[Niemieckie obozy w Działdowie w latach II wojny światowej” – Działdowo, 10 października 2019;](#)

[Konferencja naukowa „Niemiecki obóz Soldau w świetle najnowszych badań i prac poszukiwawczo-ekshumacyjnych”, która odbyła się 27 maja 2020 r. w przededniu 79. rocznicy męczeńskiej śmierci abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego i bp. Leona Wetmańskiego \(patronów miasta Działdowa\);](#)

[79. rocznica męczeńskiej śmierci abp. Antoniego Juliana Nowowiejskiego – Działdowo, 28 maja 2020;](#)

[Więcej na temat abp. Nowowiejskiego oraz utajonego ośrodka zagłady Soldau można dowiedzieć się z wystawy „Soldau – utajony ośrodek zagłady. Niemieckie obozy w Działdowie w latach II wojny światowej”.](#)